

Krajevno načelstvo Narodne milice Hardek–Dobrava

V prispevku predstavljamo med 2. svetovno vojno osnovano narodno zaščito, iz katere se je takoj po vojni razvila narodna milica. Zadnja je delovala tudi v Ormožu kot okrajni odbor Narodne milice. Okrajni odbor je imel pod sabo več krajevnih odborov, saj je skoraj vsak kraj imel svojega. Predstavljamo dopise, poslane krajevni odboru Hardek–Dobrava, in naloge ter navodila, ki jih je krajevni odbor Hardek–Dobrava prejemal.

Ključne besede: narodna zaščita, narodna milica, okrajni odbor Narodne milice Ormož, krajevni odbor Narodne milice Hardek–Dobrava

Uvod

Narodna zaščita je bila osnovna ob začetku 2. svetovne vojne. Vključevala je posameznike, ki so ob vojaškem narodnoosvobodilnem gibanju skrbeli za obrambo naroda pred nasiljem okupatorja. Proti koncu vojne je zaradi reorganizacije organov notranje oblasti narodna zaščita prešla v odsek za notranje zadeve in se preimenovala v narodno milico. Naloge narodne milice so bile opredeljene z odloki in navodili, najpomembnejša naloga pa je bila skrb za javni red in mir, skrb za varnost prebivalstva in boj proti kriminalu.

Ministrstvo za notranje zadeve je bilo krovni organ, ki je nadzoroval delo narodne milice in ji dajal ustrezna navodila. Nadalje se je narodna milica delila na okrožne, okrajne in krajevne odbore.

V Ormožu je deloval Okrajni odbor narodne milice Ormož, ki je skrbel za delo 64 krajevnih odborov. Krajevni odbori na področju Ormoža so najverjetneje delovali od konca maja 1945 do

konca avgusta 1945 oziroma dobre tri mesece.

S pomočjo poveljnika krajevne milice Hardek–Dobrava so se ohranili dokumenti, ki jih je prejel njihov odbor, in knjižica z vpisanimi podatki o prejetih dokumentih, vlogah za izdajo potnih dovolilnic in izdanih potnih dovolilnicah.

V prispevku je prikazano predvsem, kako se je osnovala narodna zaščita in narodna milica v medvojnem in povojnem času ter kateri dokumenti so bili sprejeti na krajevni odboru Hardek–Dobrava.

Osnovanje narodne milice

Kmalu po začetku druge svetovne vojne, natančneje 17. 10. 1941, je vojaško in politično vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja (NOG) izdalo odlok o ustanovitvi narodne zaščite (NZ). Sprva je bila opredeljena kot sestavina oborožene sile za obrambo slovenskega naroda proti nasilju okupatorjev. Zasnoval jo je centralni komite Komunistične partije (CK KP), z namenom organizirati vaško zaščito na podeželju in narodno zaščito v mestih za pomoč partizanom. Vsaka vas naj bi imela svojo vaško zaščito, v katero bi lahko vstopili vsi vaščani, ne glede na politično prepričanje.¹²⁷ Naloga NZ je bila preprečevati aretacije, rekvizicije živeža in živine, preseljevanje Slovencev in naseljevanje tujcev, požiganje slovenskih vasi in vsa druga nasilna dejanja proti slovenskemu ljudstvu. Zraven omenjenega so v času vojne nadzirali gibanje prebivalstva, zagotavljali izvajanje odlokov o obvezni prijavi zalog, o dajanju premičnih vrednosti na voljo narodnoosvobodilni borbi, o prepovedi izvoza življenjskih potrebščin iz osvobojenih krajev.¹²⁸

¹²⁶ Ana Kaučič, prof. angleščine in zgodovine, predsednica Zgodovinskega društva Ormož.

¹²⁷ Griesser-Pečar, str. 347, 348.

¹²⁸ Razvoj NZ in LM od ustanovitve do danes, Strokovni list, št. 5, 1964, str. 275, 277.

Komunistična partija (KP)¹²⁹ je začela reorganizacijo organov notranjih zadev in obveščevalne službe v Sloveniji in Jugoslaviji spomladi 1944. Slovenski narodnoosvobodilni svet (SNOS)¹³⁰ je na zborovanju v Črnomlju¹³¹ razpustil obveščevalno službo slovenskega osvobodilnega gibanja – Varnostnoobveščevalno službo (VOS). To delo je v prihodnje opravljal Odsek za notranje zadeve predsedstva SNOS. Odsek se je razdelil na dva oddelka, na oddelek državne varnosti in oddelek za narodno zaščito (NZ) oz. prihodnja milica. Z odlokom, izdanim 1. 3. 1944, so se po okrožjih začele ustanavljati izpostave odseka za notranje zadeve, začela se je tudi organizacija narodne zaščite na osvobojenem in deloma neosvobojenem ozemlju.¹³²

V vsakem okrožju se je osnovalo okrožno načelstvo NZ, ki ga je vodil okrožni načelnik s pomočnikom. Za svoje delo je okrožni načelnik odgovarjal okrožnemu NOO¹³³ in odseku za notranje zadeve pri Predsedstvu SNOS. V okrajih so se osnovala okrajna načelstva NZ, ki so jim načelovali okrajni načelniki. Okrajni načelnik je za svoje delo odgovarjal okrajnemu NOO in okrožnemu načelniku NZ. Nadalje so delovala še krajevna načelstva pod vodstvom krajevnih poveljnikov. Za svoje delo so odgovarjali okrajnemu načelniku.¹³⁴

Poleg NZ je predsedstvo SNOS ustanovilo posebne oborožene enote, imenovane Vojska državne varnosti (VDV) in oddelek državne varnosti oz. obveščevalni oddelek.¹³⁵ 13. maja je bil ta odsek izločen iz poverjenišтва za notranje zadeve in z uredbo podrejen poverjeništvu za narodno obrambo Nkoj¹³⁶ kot Odsek za zaščito naroda (OZNA).¹³⁷ V pristojnosti slovenske civilne oblasti oziroma odseka za notranje zadeve pri predsedstvu SNOS je ostala le NZ, ki je skrbela za javni red in mir, za osebno in imovinsko varnost prebivalstva ter za boj proti kriminalu. NZ je bila tako razdeljena na več oddelkov in njen kriminalistični oddelek je bil pristojen za preganjanje tihotapcev, črnborsizancev, špekulantov in saboterjev NOV. V letu 1944 je bila glavna naloga NZ iskanje skrivačev in dezerterjev, preganjanje tihotapcev in izdajanje potnih dovolilnic. Prav tako je NZ dobila navodila poiskati zaupne poročevalce – informatorje in popularizirala sistem množičnega obveščanja. NZ se je kasneje preimenovala v Narodno milico. Avgusta 1944 je poverjenišтво Nkoj za notranje zadeve zahtevalo organiziranje ljudske milice po enotnih načelih za vso državo z nalogo skrbeti za javni red in mir. NZ je zbirala podatke o razmerah na terenu, zbirala pripombe, ugotavljala politične posledice raznih ukrepov

129 V knjigi *Prevzem oblasti 1944–1946* je avtorica Jera Vodušek Starič opisala socialistično revolucijo in politiko Komunistične partije (KP) in kako je KP po letu 1944 obvladovala celotno osvobodilno gibanje. Avtorica je na podlagi pregledane dostopne dokumentacije opisala, kako je KP načrtovala in izpeljevala prevzem oblasti, tako da je prevzemala vse državne, politične in druge ustanove, organizacije in društva. To je počela tako, da je vanje postavila svoje kadre ali jih ukinila in nadomestila s primernejšimi oblikami. Z novimi političnimi prijemi je prevzemala tudi nadzor nad javnim in zasebnim življenjem ljudi, prevzem pa je temeljil na ustrahovanju ljudi. Vodušek Starič, str. 5.

130 **Slovenski narodnoosvobodilni svet** je deloval med februarjem 1944 in oktobrom 1946 kot vrhovni in zakonodajni organ narodnoosvobodilnega gibanja in Socialistične Republike Slovenije. Nasledil je Slovenski narodnoosvobodilni odbor (SNOO), ki je deloval kot političnoprredstaviški organ Osvobodilne fronte od septembra 1941 do februarja 1944. Vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenski_narodnoosvobodilni_svet.

131 **Zborovanje SNOS** v Črnomlju je potekalo od 19. do 20. 2. 1944. Na tem zborovanju se je SNOO preimenoval v SNOS. Vodušek Starič, str. 28–30, 33.

132 NOO – Narodnoosvobodilni odbor (op. avtorice).

133 Razvoj NZ in LM od ustanovitve do danes, str. 283.

134 Vodušek Starič, str. 27; Razvoj NZ in LM od ustanovitve do danes, str. 283.

135 **Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije** (Nkoj) je bilo politično telo, ki ga je imenovalo Predsedstvo AVNOJ-a na 2. zasedanju novembra 1943 v Jajcu v Bosni. Imel je vlogo jugoslovanske vlade, čeprav ni bil mednarodno priznan. Nkoj je bil razpuščen 7. 3. 1945.

Vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/Narodni_komite_osvoboditve_Jugoslavije

137 **Odsek za zaščito naroda (OZNA)** je bil ustanovljen 13. 5. 1944. Slovensko OZNO je vodil Ivan Maček – Matija. Po koncu 2. svetovne vojne je OZNA organizirala in upravljala koncentracijska taborišča za internacijo pripadnikov nemške in madžarske narodne manjšine, pripadnikov protikomunističnih vojaških formacij (domobrancev, četnikov, ustašev) in kolaborantov z nacisti in fašisti. OZNA je ujetnike zasliševala in jih veliko poslala v usmrteve.

Vir: <https://sl.wikipedia.org/wiki/OZNA>.

in učinkovitost njihovega izvajanja ter redno poročala CK KPS.¹³⁸

Poverjenik za notranje zadeve Vlada Zečević¹³⁹ je septembra 1944 izdal okrožnico, po kateri je področje notranjih zadev urejala vsaka federalna enota zase, vendar so morali na vseh ravneh imeti upravni odsek in odsek narodne milice. V okrožnici je bilo predpisano, da se narodna milica deli na kazenski in preiskovalni oddelek, prometno milico, arhiv in zapore. Vse skupaj je bilo februarja 1945 preimenovano v oddelek narodne varnosti, narodna milica pa je postala del tega oddelka. Odsek za notranje zadeve predsedstva SNOS je marca in aprila izdal natančna navodila o pristojnostih Narodne zaščite.

Med nalogami, ki so jih pridobili organi za notranje zadeve, so bile izdaja novih osebnih izkaznic in prepustnic za potovanja ter izdaja potrdil o vedenju (karakteristika) za zaposlitve. Podatke o prosilcih potrdil so zbirali skupaj z Ozno, vendar jih je podpisal samo poverjenik za notranje zadeve. V potrdilu so bili zbrani vsi podatki o delu in vedenju prosilca od dneva kapitulacije Jugoslavije do dne izdaje potrdila.¹⁴⁰ Sredi maja 1945 je minister za notranje zadeve Zoran Polić¹⁴¹ izdal odlok o začasnih osebnih izkaznicah in omejitvi gibanja po Sloveniji. V začetku julija je ukazal milici, da mora poostriti kontrolo gibanja civilnega prebivalstva in takoj aretirati neznane osebe brez dovolilnic, še posebej pa poostriti nočno kontrolo. Kontrola gibanja je bila način iskanja domobrancev, ustašev, četnikov in kočevarjev, ki so se poskušali vrniti domov. Vse te naj bi milica aretirala in predala

sodišču. Prav tako je bila naloga milice paziti na zaplenjene hiše narodnim izdajalcem, da se ne bi vanje naselil kdo brez dovoljenja. Iskati so morali tudi vse tiste, ki bi lahko skrivali vojne ujetnike in jih predati Knoju. Takoj po končani vojni je ministrstvo za notranje zadeve zahtevalo od krajevnih organov oblasti, da pošiljajo redna tedenska poročila o svojem delu. Milica je morala biti pozorna tudi na politične zločine, kot so protidržavna propaganda, širjenje alarmantnih vesti, širjenje rasne, verske in narodne mržnje ter vsa dejanja, naperjena proti glavnim pridobitvam NOB. Te zločine in politične osumljence je morala prijaviti pristojnemu organu Ozne.¹⁴²

Konec maja 1945 so odbori OF postopoma prevzemali oblast od vojske in ena prvih nalog je bila priprava volitev v narodnoosvobodilne odbore. Del teh priprav je bila likvidacija vseh predvojnih društev in vzpostavitev novih. Tako je bila npr. razpuščena Gasilska zveza Jugoslavije, nato pa so po lokalnih odsekih po pravilih milice postavili novo poklicno in amatersko gasilstvo, ki je dobilo v last vse imetje nekdanjih gasilskih društev.¹⁴³

V Sloveniji naj bi bilo ob koncu vojne okrog 15.000 pripadnikov NZ, ki so se preimenovali v narodno oz. ljudsko milico. V tem času so začeli tudi z načrtnim šolanjem in s strokovnim usposabljanjem vseh pripadnikov, da bi bilo njihovo delo čim boljše in v duhu nove revolucionarne zakonitosti.¹⁴⁴

Z reorganizacijo postaj ljudske milice je bilo ukinjenih veliko število krajevnih poveljstev, v

138 Vodušek Starič, str. 28–30, 33.

139 **Vlada Zečević** (21. 3. 1903–26. 10. 1970) je bil srbski ortodoksni duhovnik in kasneje član KP. Bil je prvi jugoslovanski minister za notranje zadeve, funkcijo je opravljal od 7. 3. 1945 do 2. 2. 1946. Kasneje je bil minister za gradnjo in promet v vladi Republike Srbije (1952–1953); predsednik Zveznega sveta Zvezne državne skupščine (1954–1960); predsednik odbora Zvezne skupščine za organizacijo oblasti in uprave.
Vir: https://hr.wikipedia.org/wiki/Vlada_Zečević.

140 Vodušek Starič, str. 192–194.

141 **Zoran Polić** (20. 12. 1912–12. 6. 1997) je bil slovenski pravnik, partizan, prvoborec in politik. Od leta 1941 je sodeloval v NOB, leta 1943 je bil kooptiran v izvršni odbor OF in postal član Predsedstva SNOS. Od leta 1945 do 1955 je bil član slovenske vlade (do leta 1945 kot minister za notranje zadeve in nato kot minister za finance). Od 1955 do 1982 je deloval na različnih političnih funkcijah v Beogradu.
Vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/Zoran_Polić.

142 Vodušek Starič, str. 255, 256, 282.

143 Vodušek Starič, str. 284.

144 Razvoj NZ in LM od ustanovitve do danes, str. 284.

večjih mestih in vaseh pa so bile organizirane postaje milice z določenim teritorialnim območjem. Za opravljanje svojih nalog je milica dobila pravne temelje, ko je Ljudska skupščina FLRJ decembra 1946 sprejela zakon o ljudski milici. S tem so se uzakonile njena organizacija, dolžnosti in pravice.¹⁴⁵

Šola Narodne milice v Ljubljani.¹⁴⁶

Delovanje Okrajne narodne milice Ormož in krajevne milice Hardek–Dobrava¹⁴⁷

Z oblikovanjem narodne milice se je vzpostavilo okrajno načelstvo Narodne milice Ormož, ki je delovalo do 28. 8. 1945, ko je bilo razpuščeno in razdeljeno med načelstvi Ptuj in Ljutomer.

Okrajno načelstvo NM Ormož je vodil poveljnik Alojz Hergula. V času delovanja je

Iz ohranjenega dokumenta je razvidno, da so imeli miličniki redne in obvezne sestanke.

okrajno načelstvo imelo oddelek za javni red, ki sta ga vodila Mirko Antolič in kriminalni oddelek, za katerega ni znano, kdo ga je vodil (zanj sta dokumente podpisovala Mira Skoliber ali Zvona Medik). Okrajno načelstvo Narodne milice Ormož je spadalo pod Okrožno načelstvo narodne milice Maribor, pod sabo pa je imelo krajevna poveljstva narodne milice, ki so obsegale Ormož, Hardek, Pavlovce, Pušence, Hum, Sveti Miklavž, Vuzmetince, Hermance, Ilovec, Plešivico, Vinski Vrh, Brebrovnik, Veličane, Veliki Brebrovnik, Pavlovski Vrh, Libanjo, Cerovec, Ivanjkovce, Mihalovce, Žerovince, Središče ob Dravi, Obrež, Šalovce, Godenince, Veliko Nedeljo, Trgovišče, Hajndl, Senežice, Vičance, Sodinice, Šardinje, Kog, Gomilo, Jastrebce, Vodrance, Vitan, Lačaves, Sejance, Mezgovce, Savce, Rakovce, Trnovce, Malo Vas, Bratonečice, Ključarovec, Rucmance, Sveti Tomaž, Koračice, Hranjigovce, Senik, Lahonce, Peršetince, Žvab, Podgorce, Cvetkovce, Osluševce, Sterjance, Bresnico, Loperšice, Frankovce, Litmerk, Lešnico, Stanovno in Runeč.¹⁴⁸

Krajevnemu načelstvu Narodne milice Hardek–Dobrava je poveljeval Ivan Hanželič,

¹⁴⁵ Razvoj NZ in LM od ustanovitve do danes, str. 284.

¹⁴⁶ Tovariš, letnik 3, št. 34, 1947, str. 22.

¹⁴⁷ Ohranjene dokumente in knjižico, v kateri je voden seznam potnih dovolilnic, prošnje za izdajo potnih dovolilnic in seznam dopisov je uredil in predal Zgodovinskemu arhivu Ptuj Slavko Petek s Hardeka. V Zgodovinskem arhivu so dokumenti vodeni pod oznako SI_ZAP 0617 Okrajno načelstvo narodne milice Ormož. Nadaljnje besedilo je povzeto po teh dokumentih in niso posebej citirani v opombah.

Prispevek o tej temi je nastal na pobudo Slavka Petka.

¹⁴⁸ Senežice, Sterjanci in Peršetinci (danes Senešci, Strjanci in Pršetinci).

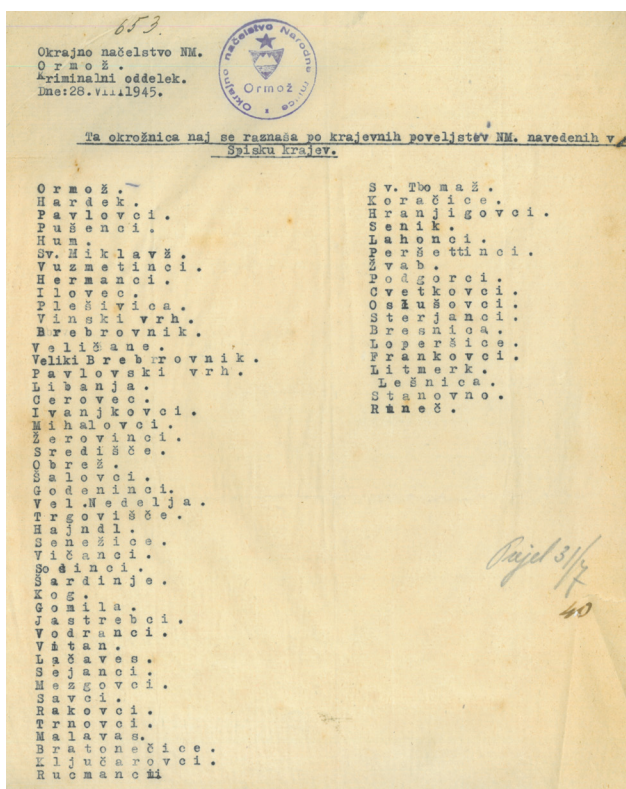
rojen 18. 8. 1902, stanujoč na Hardeku 23. Kot miličnika sta delovala Ivan Hanželič, rojen 22. 10. 1908, stanujoč na Hardeku 19 in Otmar Šoštarič, rojen 12. 11. 1911, stanujoč na Dobravi 18. Ni znano, ali je bilo miličnikov za ta okraj še več. Krajevno načelstvo je delovalo od 30. 5. 1945, trojica omenjenih pa je dobila pooblastila do 1. 7. 1945. Uradno je bilo krajevno načelstvo, skupaj z okrajnim načelstvom Ormož, razpuščeno 28. 8. 1945. Ivan Hanželič je kot poveljnik dobival navodila za delovanje z okrajnega načelstva Ormož. V času med 25. 5. in 28. 8. 1945 je krajevno načelstvo Hardek-Dobrava prejelo

68 dopisov, med 1. 6. in 28. 8. je prejelo 43 prošenj za izdajo potnih dovolilnic in izdalo 43 potnih dovolilnic. Med ohranjenimi dokumenti najdemo osebne izkaznice poveljnika Ivana Hanželiča in miličnikov Otmarja Šoštariča in Ivana Hanželiča.

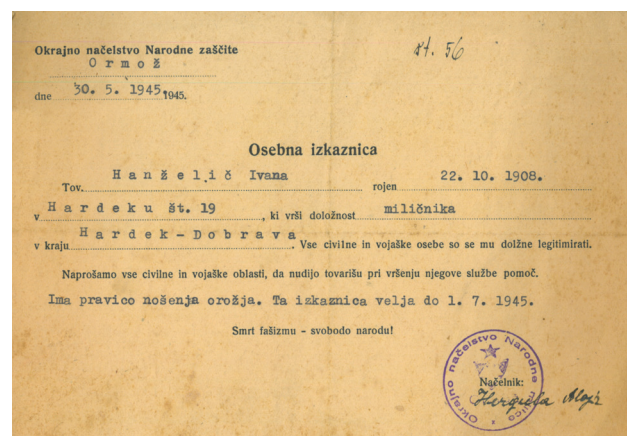
Prejete dokumente je poslalo Ministrstvo za notranje zadeve, Okrožno načelstvo NM Maribor in Okrajno načelstvo NM Ormož (največ jih je bilo od tod). Vmes je še nekaj dokumentov, ki jih je poslal Okrožni odbor OF Maribor in Okrajni odbor OF Ormož.

Največ dokumentov je poslalo Okrajno načelstvo NM Ormož. Prvi dokument predstavlja uredbo z dne 26. 5. 1945. V njej so zapisana splošna navodila za delovanje miličnikov v krajevnih odborih. Ker nam daje vpogled v njihovo delo, je njen prepisan del podan v celoti.

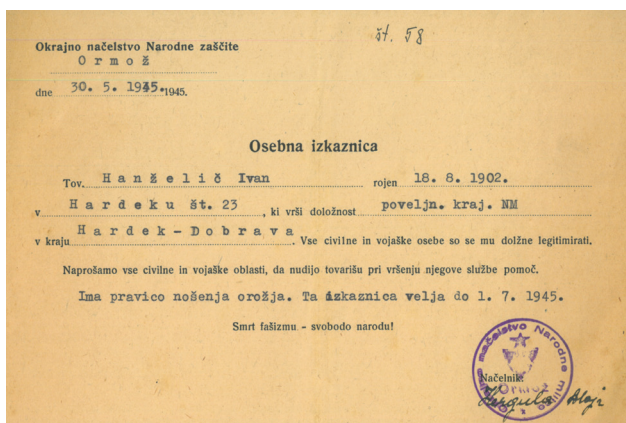
»Zbirajte in pošiljajte podatke in poročila o sadržanju oseb, ki so za časa okupacije

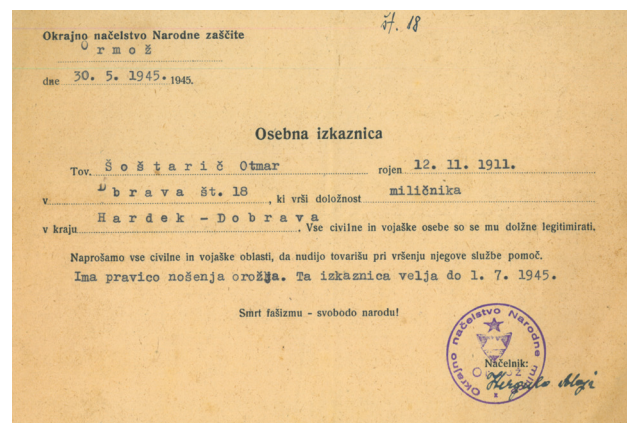
Spisek krajev, ki so imeli svoje krajevne odbore.

Osebna izkaznica miličnika Ivana Hanželiča.

Osebna izkaznica poveljnika Ivana Hanželiča.

Osebna izkaznica miličnika Otmarja Šoštariča.

posedovali rdeče legitimacije.¹⁴⁹

Kontrolirajte vse ceste in prometne zveze. Vsa vozila se morajo zaustavljati in kontrolirati njihove potne dovolilnice in potrdila za pravico uporabe istih, katera je pooblaščenca izdajati edino le Komanda vojnega področja za Štajersko. Vse osebe, ki potujejo brez potne dovolilnice, naj se v težjih slučajih aretirajo, v lažjih pa se jih naj opozori. Osebam, ki posedujejo motorna vozila brez dovoljenja Komande vojnega področja za Štajersko, se mora vozilo zapleniti, njih se popiše, od kod so, iz katere edinice so, kar se javi na Okrajno načelstvo Narodne milice.

Objasnite civilnim prebivalcem, da se potne dovolilnice iz okraja v okraj ne izdajajo, le v izvanrednih slučajih se sme dati potno dovolilnico.

Ponovno vam sporočamo, kateri še niste poslali podatkov članov Narodne milice, da to storite takoj in se vam nato izstavijo orožni listi. Pri tem tudi premislite, koga boste izbrali, da bo nosil orožje.

V vseh krajih, kjer se pojavijo kužne bolezni, morate takoj podvzeti vse, da se iste takoj prepreči.

Ako pa ni razglašeno vsepovsod o pasjem zaporu, poskrbite da bo takoj obveščen vsak lastnik psa in da se odlok vsepovsod točno izvrši. Za izvršitev odgovarja Narodna milica.

Vsak, ki bo oddajal kakršnakoli orožja, naj istega prinese na Okrajno načelstvo Narodne milice v Ormožu in ne na Komando mesta.»

Kasneje so prejeli še splošna navodila z opredeljenimi 15 točkami za uspešno opravljanje službe, med njimi, da je NM izvršni organ narodne oblasti za izvrševanje javnega reda in miru ter varnosti prebivalstva, da je odgovorna svojim nadrejenim, da naloge dobiva od pristojnih NOO, da ni podrejena vojaškim oblastem, vendar pa mora opravljati ukaze v interesu javne varnosti (zasledovanje vojaških beguncev in skrivačev), da mora biti z ljudstvom prijazna, nepristranska,

pravična v službi, resna in dostojna, da mora biti predana NOG, nepodkupljiva in kremenitega¹⁵⁰ značaja, da ne sme ljudstva šikanirati in s svojim nastopom izzivati pri ljudstvu nejevolje, da se mora odlikovati v moralnih vrednotah, kot so: poštenost, nepodkupljivost, resnicoljubnost, vestnost v službi, molčečnost o uradnih tajnostih, da mora za uspešno in smotrno delovanje poznati prebivalstvo svojega kraja (poklic, značaj, moralne vrednote, navade in karakterne lastnosti), vse ustrezne voditelje na lokalni in federativni ravni, predstavnike vojaških oblasti in glavne politične voditelje OF in vse sumljive osebe, ki po svojem značaju ali narodnem rovarjenju rušijo javni red in mir, da mora biti dobro poučena o vseh krajevnih prilikah in budno paziti na vsa dogajanja, pravilno izvajanje zakonov in imovinsko in osebno varnost državljanov in drugo. Nekateri dokumenti so bili vsebinsko krajši in so pripadnikom NM dodelili nalogo, kot npr. da poiščejo mrtvece in mrtve živali ter jih pokopljejo, da bi preprečili širjenje kužnih bolezni. Prav tako so morali označiti minska polja in zaminirane mostove, da bi jih minerski vodi ustrezno odstranili.

V juniju je potekalo tudi popisovanje prebivalstva, iz izdanega dokumenta je možno razbrati, da miličniki svojih nalog niso opravljali dovolj vestno. Tako so dobili nalogo, naj natančno popišejo prebivalce po naslednjih kriterijih: ime in priimek, datum in kraj rojstva, stalno bivališče in hišna številka ter poklic.

Takoj po vojni je bilo treba poskrbeti za zaloge živil. V dokumentu je zapisano: »Vedno še se dogaja, da imajo razni proti državni elementi skriti cele zaloge živil, katere iz kakršnikoli razlogov niso prijavili. Da se to čimpreje prepreči in da pridemo krivcem na sled, opozarjamo vsa krajevna poveljstva NM, da pri preiskavah in zasledovanju takih oseb sodelujete z OF odbori in jim v takih slučajih nudite pomoč. Vse zaloge, katere boste našli, se zaplenijo in predajo

149 Za ponemčenje prebivalstva Štajerske je bila maja 1941 ustanovljena posebna politična stranka Štajerska domovinska zveza (ŠDZ) s sedežem v Mariboru. Vsi odrasli prebivalci naj bi se vpisali v ŠDZ, pred tem pa so jih rasno in politično pregledali. Vsi, ki so v celoti ustrezali političnim in rasnim merilom, so postali nemški državljani in dobili rdečo legitimacijo.

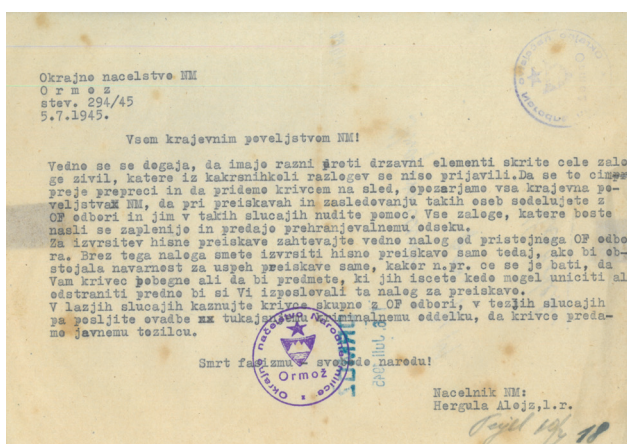
Vir: <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/v-obdobju-okupacije-1941-1946/>.

150 Odločen, trden, neustrašen (op. avtorice).

prehranjevalnemu odseku.

Za izvršitev hišne preiskave zahtevajte vedno nalog od pristojnega OF odbora. Brez tega naloga smete izvršiti hišno preiskavo samo tedaj, ako bi obstojala nevarnost za uspeh preiskave same, kakor n.pr. če se je bati, da Vam krivec pobegne ali bi predmete, ki jih iščete kedo mogel uničiti ali odstraniti, predno bi si Vi izposlovali ta nalog za preiskave.

V lažjih slučajih kaznujte krivce skupno z OF odbori, v težjih slučajih pa pošljite ovadbe tukajšnjemu kriminalnemu oddelku, da krivce predamo javnemu tožilcu.»

Ohranjen dopis o skrivanju zalog živil.

V juniju so krajevni odbori milic dobili navodila, da vzpostavijo gasilstvo v svojem kraju. Na okrajni odbor so tako morali poslati seznam oseb, ki so prevzele gasilstvo. Pri tem niso smeli pisati podatkov moških, ki so bili pred kratkim mobilizirani. Prav tako so morali točno popisati inventar v gasilskih domovih, kaj je bilo last okupatorja in kaj poškodovano oz. uničeno ter kakšen je bil inventar v gasilskih domovih pred izbruhom katastrofe.

Veliko nalog je bilo vezanih na izsleditev oseb, ki so jih iz različnih razlogov preganjali. Tako je

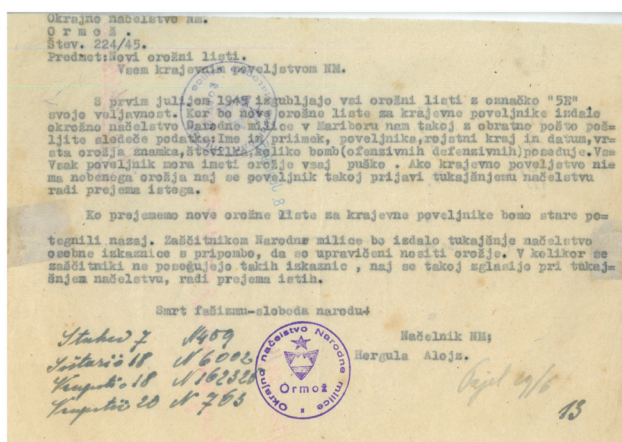
zanimiv primer, ko so razpisali zasledovanje za nekim moškim. Takole je zapisano v okrožnici: »V partizanskih oblekah se pojavljajo najrazličnejši tipi, kateri si pod to krinko marsikaj privoščijo. Tako je n. pr. dne 5. 6. 1945 in pozneje hodil po vaseh neki Bratuša Jožef, baje s Huma, po domače Vrabel, glede izprememb hišnih števil in za nove tablice vnaprej pobiral denar. Špendija Terezija, posestnica z Vitana št. 49, sama sirota, ki ji je vse pogorelo, mu je dala 102.50 RM,¹⁵¹ Alojzija Perc, posestnica v Pušencih 34, pa mu je dala 15 RM, ne ve se pa, koliko drugih je še nabrisal. Ker se pozivu tuk. načelstva imenovani Bratuša Jožef ni odzval in se v Ormožu ne najde v imeniku partizanske straže niti miličnikov in tudi okrajni in Mestni odbor OF ni nikogar poslal glede sprememb predmetnih tablic, gre za čisto navadno potegavščino. Imenovani je po izpovedi prič bolj majhen, ima temno blond lase, star je okrog 27 let, gladko obrat, z umetnimi zobmi, na glavi ima več sledov od kugel.«

Ogromno je bilo kraj koles, predvsem po Mariboru, navodila za izsleditev pa so bila poslana tudi v Ormož. Zanimiv je primer z ljutomerskega področja. Takole piše: »Dne: 7. 7. 1945 je na raspotju v Noršincih bilo s silom odvzeto žensko kolo Laspuclna Ivana, posestniškega sina iz Stroče vasi, star 11 let, in je od nekega neznanega partizana, kateri se je z istim odpeljal v smer Križovci. Dotični partizan je imel nemško uniformo, sivo kapo, desno roko je imel močno obvezano in na licu je imel ispuščaje. Govoril je slovecko s prleškim narečjem. Kolo je znamke »JUNIOR« brez številke, črno pleskano, plašči so še v dobrem stanju, sedlo iz rjavega usnja.«¹⁵² Konec junija so prejeli obvestilo, da jim s 1. julijem potečejo orožni listi z označbo »5E«, zato

¹⁵¹ Reich mark (RM) je bila nemška denarna valuta od 1924 do konca 2. svetovne vojne. V času vojne je bila kot denarna valuta uvedena tudi v okupiranih ozemljih, se pravi na delu današnje Slovenije. Po vojni je zamenjava bankovcev RM v dinarje potekala na podlagi zakona o odvzemu iz obtoka in zamenjavi okupatorskih bankovcev z dne 5. 4. 1945. 19. 4. 1945 je bil objavljen zakon o tečajih za odvzem okupacijskih bankovcev iz obtoka in o poravnavanju obveznosti, na podlagi katerega je bila v dneh 20.–30. 4. 1945 izpeljana zamenjava na tedaj že osvobojenih območjih Jugoslavije. 26. 6. 1945 je bil objavljen zakon o tečajih za odvzem okupacijskih bankovcev iz obtoka in o poravnavanju obveznosti na denarnih področjih italijanske lire, nemške marke in penga (Slovenija). Zamenjava je tukaj potekala med 30. 6. in 9. 7. 1945.
Vir: <https://en.wikipedia.org/wiki/Reichsmark>, <https://www.bsi.si/statistika/devizni-tecaji-in-plemenite-kovine/zgodovina-deviznih-tecajev-1945-1998>.

¹⁵² Napake v besedilu so v originalu (op. avtorice).

so morali posredovati svoje podatke za pridobitev novega orožnega lista.

Ohranjen dopis za izdajo novih orožnih listov in prijavo orožja.

Ministrstvo za notranje zadeve (MNZ) je pošiljalo razne uredbe in navodila o zaščiti na okrožne odbore, ki so potem dopise pošiljali naprej do okrajnih in krajevnih odborov. Tako lahko izvemo, da je 27. maja 1945 MNZ izdalo okrožnico o zaščiti narodne imovine. V njej piše, »da posamezniki in razne vojne edinice raznašajo ali uničujejo imovino, ki spada po Odloku AVNOJA, z dne 21. 11. 1943¹⁵³ pod upravo Komisije za upravo narodne imovine.¹⁵⁴ Tu je zapopadena vsa imovina Nemcev, Volksdeutscha, narodnih izdajalcev, kakor tudi imovina internirancev in drugih izgnancev od okupatorske oblasti. ... To imovino je treba takoj zastražiti, prostore zapečatiti in o tem obvestiti pooblaščenca OZNE oz. pooblaščenca komisije za upravo narodne imovine.« Na koncu dopisa je še zapisano: »Vsaka samovoljna prilastitev Narodne imovine se smatra kot tatvina in se bo postopalo po zakonu.«

Naslednji zanimiv dokument so Navodila za uspešnejše preganjanje oboroženih tolp, izdan 19. 6. 1945. Med drugim piše: »da se pojavljajo ... še vedno raztepene tolpe okupacijske vojne

in domačih izdajalcev. Ponekod so postale že tako drzne, da z orožjem napadajo organe naše oblasti in ropajo živež pri civilnem prebivalstvu. ... Ena prvih nalog NM, kot vojaško organiziranje izvršne institucije narodne oblasti, da z neizprosno, vztrajno borbo proti tem elementom čuva in obvaruje vse pridobitve naše štiriletno osvobodilne borbe. ... Nujno in neobhodno je potrebno, da povsod, kjerkoli se pojavijo, stopi Narodna milica v oboroženo akcijo proti njim. ... Povezati se treba za vsemi formacijami JA in KNOJ-a ter skupno z njimi sodelovati. Povsod je treba organizirati tajne zaupnike, katerim je dana večja možnost, da sovražnika neopazno zasledujejo in vas o vsem sproti obveščajo. Istotako je treba povsod poostriti kontrolo kretanja civilnega prebivalstva ter vse osebe, ki se zalotijo brez potnih dovolilnic ali s ponarejenimi takoj aretirati ter jih predati v nadaljnje postopanje kriminalnemu oddelku oz. OZNI.«

28. junija 1945 je MNZ poslalo okrožnico z navodili o zaščiti setve predvsem pred požari. Tako so pripravili kar sedem točk, v katerih so bili popisani ukrepi, kako naj NM poskrbi, da ne bi prišlo do požara žita na njivi, med mlačvo ali ko je že požeto. V prvi točki je bilo zapisano: »V času zorenja žita do konca mlačve mora krajevna NM čimbolj pojačati varstvo dozorelih posevkov in že požetega žita v kupih na prostem ali zloženega v kozolcih. Zato mora uvesti posebne straže in okrepiti patrole.« Na koncu dokumenta je še pripisano: »Težka je odgovornost za ureditev naše prehrane. Storit moramo vse, da nam sovražnik ne bo uničeval našega žitnega bogastva in nas s tem pahnil v lakoto. Vestno izpolnjevanje gornjih nalog bo samo prispevalo k splošni ljudski blaginji.«

153 Odlok je bil dejansko sprejet 21. 11. 1944 in objavljen v Uradnem listu DFJ, št. 2, 6. 2. 1945. Po tem odloku je prešla sovražnikova imovina v državno last, država je upravljala imetje odsotnih oseb in zasegla imetja, ki so ga okupatorske oblasti prisilno odtujile. Radulovič, str. 12.

154 V Sloveniji je bila na prvem zasedanju SNOS najprej ustanovljena Komisija za upravo razlaščenih imovine pri predsedstvu SNOS, ki je začela izdajati razne predpise o zajetu sovražnikove imovine. Takoj po vojni se je preimenovala v Komisijo za upravo narodne imovine (KUNI). Njene dolžnosti so bile enotno upravljanje razlaščenih imovine ter skrb za njeno vzdrževanje in upravo koristi, ki izvirajo iz zaplenjene imovine. Radulovič, str. 12.

MNZ je prav tako izdalo uredbo o cestnem prometu, v katerem so bila zapisana cestna navodila za vsa vozila: motorna, vprežna, kolesarje in pešce. Uredba je stopila v veljavo 16. 6. 1945. Zanimivo je, da je bila največja hitrost v strnjenem naselju za avtomobile 30 km in zunaj strnjenega naselja 80 km na uro. Kršitelji predpisov so lahko bili kaznovani z globo od 30 do 3000 din, s prisilnim delom 5–10 dni, z odvzemom izkaznice za vožnjo do največ enega leta ali z odvzemom vozila.

Nadalje je MNZ poslalo okrožnico o legitimaciji zveznih ministrov, ki so prejeli opremljene legitimacije s pečatom Predsedstva vlade in podpisom generalnega sekretarja. Ta legitimacija je zveznim ministrom služila kot dokaz istovetnosti in jim dovoljevala neovirano potovanje po vsej Jugoslaviji podnevi in ponoči. V začetku avgusta je MNZ zahtevalo podatke o številu Nemcev, koliko je moških in žensk, so v taboriščih in v katerih. Prav tako so morali opisati, kako so se obnašali med okupacijo in število udeležencev v okupatorskih edinicah (SS trupe, divizije Princ Evgen,¹⁵⁵ policija, Hipo policija,¹⁵⁶ kulturbund in ostale nacionalsocialistične in fašistične organizacije). Opisati so morali obnašanje Nemcev vse od nastopa Hitlerja na oblast, 30. 1. 1933 do konca vojne 1945. V zadnji točki je še navedeno, da bo komisija za ugotavljanje zločinov okupatorja in njihovih pomagačev¹⁵⁷ potrebovala poimenske sezname s podatki vseh Nemcev na ozemlju Slovenije.

MNZ je prav tako izdalo okrožnico, s katero so zahtevali, da civilno prebivalstvo vrne orožje, zaradi poročil o hudih nesrečah z orožjem.

Pojavilo pa se je tudi vprašanje mobilizacije¹⁵⁸

Razglas o splošni mobilizaciji za celjsko območje.

miličnikov, ki so s tem, ko so že bili v službi miličnikov, bili mobilizirani.

Med prejetimi dokumenti je še obvestilo okrožnega odbora OF Maribor, odsek za notranje zadeve, o odvzemu vojnega dobička. Gre za dobiček pridobljen v času sovražnikove okupacije. To je bil višek imovine, ki ga je imela oseba v kateri koli obliki na dan 9. 5. 1945 v primerjavi z imovino, ki jo je imela 6. 4. 1941.

V Uradnem listu SNOS-a z dne 23. 8. 1944 je bil sprejet odlok o nadzorstvu gibanja civilnega

¹⁵⁵ 7. prostovoljska gorska divizija Princ Evgen.

¹⁵⁶ Hilfspolizei (krajše Hipo) je bila pomožna policija, ki je delovala v Nemčiji leta 1933. Med 2. svetovno vojno je termin Hipo označeval razne pomožne vojaške in paravojaške enote.

¹⁵⁷ Nkoj je 6. maja 1944 imenoval člane komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev. Njihova naloga je bila ugotoviti odgovornost, izslediti in kaznovati zločince. V Sloveniji je bilo kaznovanje zločincev v pristojnosti sodišč. Vodušek-Starič, str. 24.

¹⁵⁸ Na zboru odposlancev v Kočevju v začetku oktobra 1943 je bil sprejet sklep o uvedbi splošne in obvezne mobilizacije za vse moške od 18 do 45 let v NOG oz. v partizane. Civilno prebivalstvo je bilo dolžno prijavljati skrivače; izmikanje je bilo tretirano kot dezerterstvo in kaznovano s smrtjo. Vodušek Starič, str. 16, 22.

¹⁵⁹ Vir: <https://museums.eu/collection/object/9060/razglas-splosna-mobilizacija?pUnitId=31>.

prebivalstva in uvedbi potnih dovolilnic. Že v prvem členu je zapisano, da se zaradi vojnih razmer dovoljuje potovanje civilnega prebivalstva nad 14 let iz kraja v kraj le z dovolilnico, ki jo izda pristojni organ narodne oblasti. Tako je lahko potne dovolilnice za potovanje iz kraja v kraj v istem okraju izdal krajevni poveljnik NZ, iz okraja v okraj v istem okrožju okrajno načelstvo NZ, iz okrožja v okrožje okrožno načelstvo NZ in za vse ostale vrste potovanj, v okraje, zasedene od sovražnika in zunaj Slovenije, odsek za notranje zadeve pri predsedstvu SNOS-a. NZ je bila pristojna za pregled potnih dovolilnic in nadzorovanje gibanja civilnega prebivalstva.

Od okrožnega načelstva NM Maribor (NM MB) je bilo prejetih deset različnih dokumentov. Najprej so prejeli navodila, kako pravilno izpolniti prošnje za izdajanje potnih dovolilnic, ki jih je potrjevalo okrožno načelstvo, torej za potne dovolilnice iz okrožja v okrožje. Zanimiv je zadnji stavek, da bodo *»okrajne načelnike ali krajevne poveljnike, kateri se gornjih navodil ne bodo držali, klicali na odgovornost na Okrožno načelstvo.«* Zraven navodil so bili še štirje prazni obrazci za vložitev prošnje. Pozneje so dobili še navodila za plačevanje taks pri potnih dovolilnicah.

V juniju so dobili navodila za opravljanje službe organov NM, v katerih so bila opisana različna kazniva dejanja in kako se med sabo razlikujejo. NM MB je s posredovano okrožnico MNZ obvestilo, da so si kmetje in obrtniki prisvajali vojne ujetnike za delovno silo, vendar tega niso prijavili ustrezni vojaški oblasti. Naloga krajevne milice je bila ugotoviti število vojnih ujetnikov, jih zbrati in predati najbližji komandi mesta, ki jih je poslala ustrezni enoti Knoja. Vojni ujetniki so bili potem razporejeni na delo pod stražo Knoja, in sicer za obnovo prometa v industriji in poljedelstvu.

V začetku julija je bila poslana okrožnica o pripravi dnevnih poročil krajevnih milic zaradi boljše kontrole in boljšega pregleda dogodkov.

Dnevno poročilo je moralo vsebovati: *»vsak najmanjši dogodek, kateri se tekom dneva v kraju dogodi. ... Dnevno delovno poročilo se mora dostaviti tudi v slučaju, ako se ni ničesar bistvenega zgodilo...«*. Iz obojega je razbrati, da miličniki na terenu niso pravočasno pošiljali dnevnih poročil, saj so konec meseca ponovno dobili okrožnico, naj okrajna načelstva vsak dan dosledno do 13. ure pošljejo poročila. V dokumentu je tudi zapisano, naj dnevna poročila vsebujejo *»kretanje ustašev, četnikov, Belogardistov ..., vse eventualne nesreče ..., kriminalne delikte ..., posebej razpoloženje naroda v predpripravih za volitve, kako posečajo¹⁶⁰ volilne sestanke, eventualne kritike, splošno zadovoljstvo in nezadovoljstvo naroda.«*

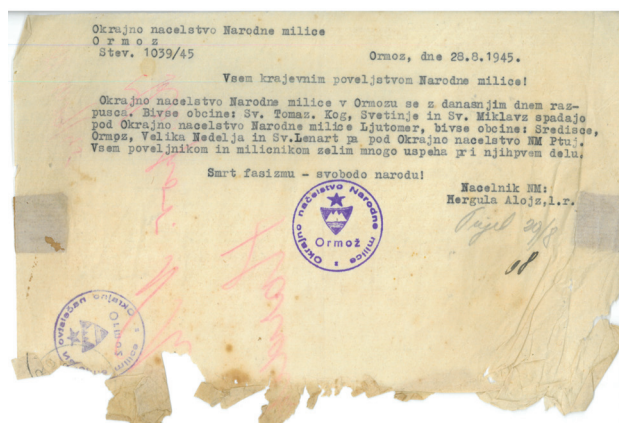
Miličniki krajevne milice so bili pozvani, da zberejo material, ki je ostal na cestah in na terenu kot npr. poljske kuhinje, peči, obleke, vozovi, konjska oprema in drugo. Prav tako so dobili nalogo, poiskati civilno prebivalstvo, ki si je prilastilo razno opremo in živino od Nemcev, in jih prijaviti ustreznim oblastem.

Kot je razvidno iz dokumenta, poslanega 16. 8. 1945, so se miličniki slabo držali pri opravljanju svoje službe. V dokumentu je zapisano, kako *»stražarji sede na stražarskih mestih, da so razpeti, se pogovarjajo s civili, ne znajo osnovnih pravil stražarske službe... se nevojaško ponašajo proti raznim vojaškim funkcionarjem. ... Napominjamo, da bomo v bodoče vzeli v kazenski postopek vsak prestop, kateri bo prijavljen, in bomo vsakega krivca in njegovega načelnika ali komandirja kaznovali po predpisih.«*

V več dopisih in predpisih je zapisano, da bodo krivci kaznovani po predpisih. Da so to grožnjo vzeli zelo resno, nam priča dokument Okrožnega načelstva NM Maribor. Gre za prepis dopisa javnega tožilca za mariborsko vojno območje, v katerem piše, da so na smrt s streljanjem obsodili okrajnega načelnika NM Maribor levi breg, ker je *»zlorabljal svojo oblast in izvršil številne*

160 Beseda v dokumentu ni dovolj čitljiva, verjetno gre za napako pri tipkanju (op. avtorice).

protipravne prisvojitve v svojo korist.« Njegovi štirje miličniki so bili »obsojeni na častne kazni na prostosti.« Dopis je služil kot primer, da bo »vojaško sodišče brezobzirno zasledovalo in najstrožje kaznovalo take slične slučaje.«

Zadnji dopis, ki ga je prejel Krajevni odbor Narodne milice Hardek–Dobrava, obvešča o razpustu dotedanjih krajevnih in okrajnih odborov.

Povzetek

Narodna milica je imela nalogo skrbeti za javni red in mir; za osebno in imovinsko varnost prebivalstva in za boj proti kriminalu. Delovanje narodne milice se je začelo oblikovati med vojno, ko je pomagala oboroženim silam pri obrambi proti okupatorju. Narodna milica je bila vzpostavljena tudi v Ormožu, kjer je deloval okrajni odbor narodne milice, nadalje pa so delovali še krajevni odbori, saj je vsak kraj imel nekaj miličnikov, ki so skrbeli za red in mir v svojih krajih. Iz ohranjenih dokumentov Krajevnega odbora Hardek–Dobrava dobimo vpogled v naloge in navodila, ki so jih miličniki prejeli. Žal poročil krajevnih miličnikov nimamo na voljo, tako ne vemo, katere od nalog so dejansko opravljali in kako so jih izpolnjevali.

Literatura

- Dr. Tamara Griesser-Pečar: *Razdvojeni narod, Slovenija 1941–1945*, 2004.
- Branko Radulović: *Komisija za upravo narodne imovine in zaplembe imetja, nastanek in organizacija KUNI*, Arhivi, Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije, letnik 13, št. 1–2, Ljubljana 1990.
- *Razvoj NZ in LM od ustanovitve do danes*, Strokovni list, št. 5, 1964.
- *Tovariš*, letnik 3, št. 34, 1947, str. 22.
- Jera Vodušek Starič: *Prevzem oblasti 1944–1946*, Cankarjeva zložba, Ljubljana, 1992.

Arhivski vir

- SI_ZAP 0617 Okrajno načelstvo narodne milice Ormož

Spletni viri

- https://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenski_narodnoosvobodilni_svet [6. 8. 2024]
- https://sl.wikipedia.org/wiki/Narodni_komite_osvoboditve_Jugoslavije [6. 8. 2024]
- <https://sl.wikipedia.org/wiki/OZNA> [8. 8. 2024]
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Vlada_Zečević [8. 8. 2024]
- https://sl.wikipedia.org/wiki/Zoran_Polič [10. 8. 2024]
- dr. Mirko Mikola: *Zgodovina Škofje vasi z bližnjo okolico*, <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/v-obdobju-okupacije-1941-1946/> [10. 8. 2024]
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Reichsmark> [10. 8. 2024]
- <https://www.bsi.si/statistika/devizni-tecaji-in-plemenite-kovine/zgodovina-deviznih-tecajev-1945-1998> [8. 8. 2024]
- <https://museums.eu/collection/object/9060/razglas-splosna-mobilizacija?pUnitId=31> [8. 8. 2024]